

กระบวนการไกล่เกลี่ยเพื่อสร้างความสมานฉันท์โดยพุทธสันติวิธี: ศึกษากรณีสะพานข้ามเข้าโรงเรียนนานาชาติฮาร์โรว์ เขตดอนเมือง กรุงเทพมหานคร*

The Mediation Process for Building Reconciliation Based on Buddhist Peaceful Means: A Case Study of the Bridge Across to Harrow International School, Don Mueang District, Bangkok

¹วิวัฒน์ พัฒนสิน และ อุดลย์ ชันทอง

¹Vipat Pathanasin and Adul Khunthong

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.

¹Corresponding Author's Email: Vpatthanasin@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษาวิเคราะห์สภาพปัญหา บริบท ความจำเป็น และแนวคิดทฤษฎีกระบวนการไกล่เกลี่ยตามศาสตร์สมัยใหม่ 2. ศึกษาวิเคราะห์หลักพุทธสันติวิธีที่เอื้อต่อกระบวนการไกล่เกลี่ยเพื่อสร้างความสมานฉันท์โดยพุทธสันติวิธี 3. นำเสนอกระบวนการไกล่เกลี่ยเพื่อสร้างความสมานฉันท์โดยพุทธสันติวิธี ศึกษากรณีสะพานข้ามเข้าโรงเรียนนานาชาติฮาร์โรว์ เขตดอนเมือง กรุงเทพมหานคร เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพตามกรอบบันไดของอริยสัจโมเดล 9 ขั้น ประชากรกลุ่มผู้ให้ข้อมูลนักไกล่เกลี่ย นักวิชาการ นักการศาสนา และผู้ได้รับผลกระทบ จำนวน 25 รูป/คน และผู้ทรงคุณวุฒิในการสนทนากลุ่ม จำนวน 10 รูป/คน วิเคราะห์และนำเสนอผลการวิจัยเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า 1. สภาพปัญหาของคนในชุมชนได้รับความเดือดร้อน ซึ่งไม่มีการสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน จึงจำเป็นต้องอาศัยกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในการสร้างความเปลี่ยนแปลง การเปลี่ยนแปลงเกิดจากความผันผวน ความไม่แน่นอน ความซับซ้อน ความคลุมเครือ และได้นำไปสู่ความขัดแย้งในการอยู่ร่วมกัน 2. หลักอริยสัจเป็นหลักพุทธธรรมในการวิเคราะห์ระดับคู่ขัดแย้ง ได้แก่ 1) ขั้นทุกข์ เป็นการวิเคราะห์ประเด็นความขัดแย้ง 2) ขั้นสมุทัย เป็นการวิเคราะห์สาเหตุความขัดแย้งว่าสาเหตุที่แท้จริงที่อยู่ใต้ภูเขาน้ำแข็ง 3) ขั้นนิโรธ หาความต้องการที่แท้จริงของคู่ขัดแย้ง 4) ขั้นมรรค วิธีการกระบวนการไกล่เกลี่ยเพื่อสร้างความสมานฉันท์โดยพุทธสันติวิธี ที่เน้นสนับสนุนให้คู่ขัดแย้งมีความร่วมมือในการแก้ปัญหา 3. กระบวนการไกล่เกลี่ยเพื่อสร้างความสมานฉันท์โดยพุทธสันติวิธี พบว่า การสร้างความปรองดองในรอบของห้าเสาหลักสู่การเจรจาไกล่เกลี่ย ได้แก่ 1) เสาความจริง ให้พูดความจริงแม้มันจะเจ็บปวด 2) เสาความรัก ความรักที่มีต่อกัน ไม่มีการตำหนิ 3) เสารับผิดชอบ จงมีการรับผิดชอบร่วมกัน 4) เสาความเป็นกลาง มีความยุติธรรม 5) เสาสามัคคี เป็นพลังของคนในชุมชนสังคม โดยกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทมีการวิเคราะห์คู่ขัดแย้ง 4 ขั้น 1) ขั้นประเด็นปัญหา 2) ขั้นสาเหตุปัญหา 3) ขั้นวางเป้าหมาย 4) ขั้นวิธีการของกระบวนการไกล่เกลี่ยเพื่อสร้างความสมานฉันท์ด้วยบันได 9 ขั้น ได้แก่ 1) สติให้พร้อมสรรพ 2) ดับอารมณ์คู่กรณี

*Received July 6, 2023; Revised November 30, 2023; Accepted December 8, 2023

3) เน้นฟังลึกซึ้ง 4) ตรึงให้อยู่ในประเด็น 5) เชิญวิธีการให้สอดคล้อง 6) ปรับทัศนคติให้เทียบเท่า 7) ดึงเข้าสู่จุดสนใจ 8) ให้ทางเลือกเพิ่ม และ 9) เสริมสร้างความสัมพันธ์

คำสำคัญ: กระบวนการไกล่เกลี่ย; การสร้างความสมานฉันท์; พุทธสันติวิธี

Abstract

The research article consisted of the following objectives: 1) to analyze problems, context, needs, and concepts relevant to mediation process based on modern science; 2) to examine the Buddhist peaceful means conducive to building reconciliation; and 3) to present mediation process for building reconciliation based on Buddhist peaceful means on a case study of the bridge across to Harrow International School. The study employed an action research based on *Ariyasacca* (the four noble truths) model under 9-step framework. The in-depth interview was conducted with 25 key informants comprising 25 mediators, scholars, religious officials, and those affected. The focus group discussion was also carried out with 10 persons. The obtained data were analyzed and presented by descriptive method.

From the study, the following results were found: 1) People in the community are experiencing problems as a result of their lack of participation; therefore, a mediation process is required to effect change. Change is caused by volatility, uncertainty, complexity, and ambiguity, all of which contribute to problems in coexistence; 2) *Ariyasacca* (the four noble truths) is the Buddhadhamma to analyze the parties to the conflict namely, (1) *Dukkha*, referring to an analysis of conflict, (2) *Samudaya*, referring to an analysis of the real causes of conflict, (3) *Nirodha*, referring to the real needs of the conflicting parties, and (4) *Magga*, referring to dispute mediation process based on the Buddhist peaceful means that focuses on collaboration between conflicting parties to solve problems; and 3) The mediation process for building reconciliation based on the Buddhist peaceful includes the 5 pillars of mediation, which are (1) Pillar of truth, involving speaking the truth even if it is painful, (2) Pillar of love, involving love for one another without complaint or accusing, (3) Pillar of responsibility, involving shared responsibility, (4) Pillar of neutrality and justice, and (5) Pillar of unity, involving the power of people in the community. Dispute mediation process analyzes conflict into the following stages (1) problems, (2) causes of problems, (3) setting goals, and (4) mediation process for building reconciliation under the 9-step framework. This phase involves (1) mindfulness, (2) empathetic companion, (3) deep listening, (4) instance analysis, (5) appropriate thinking, (6) thinking wisely, (7) interest finding, (8) option creating, and (9) new relationship building.

Keywords: Mediation Process; Creativity Unity; Buddhist Peaceful Means

บทนำ

ความขัดแย้งเป็นธรรมชาติของมนุษย์ ดังนั้นที่ใดมีมนุษย์อยู่ ที่นั่นย่อมมีความขัดแย้งอยู่ ความขัดแย้งเปรียบเหมือนเงาตามตัวของมนุษย์ซึ่งส่งผลกระทบทั้งทางบวกและทางลบ ทางบวกจะทำให้เกิดการพัฒนาหรือการเปลี่ยนแปลง ส่วนทางลบก่อให้เกิดความเดือนร้อนหรือแตกแยก เป็นต้น ความขัดแย้งเป็นส่วนทำให้มนุษย์มีพฤติกรรมแก่งแย่ง แข่งขัน ชิงดีชิงเด่น จนนำมาสู่ความขัดแย้งในสังคมปัญหา ในขณะเดียวกันความขัดแย้งเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในสังคมมนุษย์ทั่วไปที่มีความสัมพันธ์ต่อกัน ก่อเกิดกฎหมายหลักฐานของข้อพิพาทมากมายตามมา ความขัดแย้งย่อมเกิดขึ้นได้ทุกสถานที่และทุกเวลา การกระทบกระทั่งหรือการทะเลาะวิวาทของมวลมนุษย์นั้นมักเริ่มเกิดจาก ความคิดที่แตกต่างหรือจากความเห็นซึ่งไม่ลงรอยกัน เพราะเป็นไปไม่ได้ที่จะทำให้คนทั้งหลายคิดเหมือนกันได้ ดังนั้น ความขัดแย้งจึงเป็นเรื่องธรรมชาติของมนุษย์ (Phra Dhampitaka (P.A.Payutto), 2003) มนุษย์ยากยิ่งที่จะหลีกเลี่ยงสถานการณ์ความขัดแย้งได้ ความขัดแย้งจึงนับได้ว่าเป็นสถานการณ์ปกติของการอยู่ร่วมกันในสังคม ไม่ว่าจะเป็น การคิด การพูด และการกระทำ แต่เมื่อสถานการณ์ความขัดแย้งเกิดขึ้น และมนุษย์ไม่สามารถที่จะแก้ไขความขัดแย้งที่เกิดขึ้นได้ทันที ความขัดแย้งที่ก่อตัวขึ้น ก็จะขยายวงกว้างเป็นการทะเลาะวิวาทกัน ดังนั้น จึงจำเป็นต้องมีวิธีการหรือเครื่องมือในการระงับยับยั้งหรือหาทางป้องกัน แก้ไขความขัดแย้ง เช่น การไกล่เกลี่ย เป็นต้น

ปัญหาความขัดแย้งสะพานเปรมประชากร เฉพาะกรณีสะพานข้ามเข้าโรงเรียนนานาชาติฮาร์โรเขตดอนเมือง กรุงเทพมหานคร เกิดขึ้นเมื่อกรุงเทพมหานครได้เริ่มโครงการก่อสร้างเขื่อนคอนกรีตเสริมเหล็กคลองลาดพร้าว เป็นโครงการสำคัญของรัฐบาลในการป้องกันและแก้ไขปัญหา น้ำท่วมในพื้นที่กรุงเทพมหานคร มีความยาว 2 ฟังคลอง ทั้งนี้โครงการก่อสร้างเขื่อนคอนกรีตเสริมเหล็กคลองลาดพร้าว มีบ้านเรือนประชาชนที่อยู่ในแนวพื้นที่โครงการก่อสร้างเขื่อนทั้งหมด 3,761 หลัง โดยยินยอมเข้าร่วมโครงการ 3,350 หลัง ไม่ยินยอมเข้าร่วมโครงการ 411 หลัง จึงสามารถดำเนินการรื้อย้ายบ้านได้แล้ว 1,529 หลัง ยังไม่ได้รื้อย้ายอีก 1,821 หลัง ในพื้นที่เขตดอนเมืองมีบ้านเรือนประชาชนที่อยู่ในแนวพื้นที่โครงการทั้งหมด 10 ชุมชน จำนวน 762 หลัง รื้อย้ายออกไปแล้ว 725 หลัง คงเหลือ 37 หลัง ซึ่งประชาชนในชุมชนได้ให้ความร่วมมือในการรื้อย้ายบ้านเรือนออกไปเกือบหมดแล้ว สำหรับพื้นที่เขตสายไหมทั้ง 2 ฟังคลองรวมกันมีความยาวประมาณ 7,370 เมตร สามารถตอกเสาเข็มได้แล้วความยาว 6,070 เมตร ผลงานทำได้ 83.33 % ทั้งนี้ได้มอบหมายให้สำนักงานระบายน้ำติดตามความคืบหน้าของโครงการอย่างต่อเนื่อง พร้อมทั้งกำชับผู้รับจ้างให้เร่งดำเนินการตอกเสาเข็มในพื้นที่ก่อสร้างที่ได้ส่งมอบและบริเวณที่รื้อย้ายบ้านรुक้าออกไปแล้ว ปัญหาความขัดแย้ง คือ การบุกรุกที่สาธารณะริมคลอง การสัญจรทางน้ำไม่สะดวก การไม่ยอมย้ายออก และการไม่ได้รับการชดเชยเยียวยาหรือเรียกร้องค่าชดเชยเยียวยาเพิ่มเติม อย่างไรก็ตามวัตถุประสงค์ในการก่อสร้างเขื่อนคอนกรีตเสริมเหล็กคลองลาดพร้าวนั้น ไม่ใช่เพื่อการป้องกันน้ำท่วมและการแก้ไขปัญหา น้ำเน่าเสียเพียงอย่างเดียว แต่วัตถุประสงค์ที่สำคัญของรัฐบาล เพื่อต้องการให้ประชาชนที่อาศัยอยู่ริมคลองลาดพร้าวได้มีบ้านเรือนที่อยู่อาศัยเป็นของตนเองอย่างถูกต้องตามกฎหมาย มีสภาพความเป็นอยู่ที่ดี เป็นการยกระดับคุณภาพชีวิต ส่งผลให้สภาพแวดล้อมรอบตัวดีขึ้น ซึ่งจะเกิดประโยชน์แก่ประชาชนโดยรวมอย่างแท้จริง

ประชาชนในพื้นที่ริมคลองเปรมประชากร เขตดอนเมือง กรุงเทพมหานคร ได้รับความสะดวกสบายจากการที่สำนักงานโยธาได้อนุญาตให้บริษัทเอกชนใหญ่ในตลาดหลักทรัพย์ฯ ที่กำลังจะสร้างหมู่บ้านจัดสรรขาย ได้ก่อสร้างสะพานคอนกรีตเสริมเหล็กข้ามคลองเปรมประชากร บริเวณ ซอยพหลโยธิน 54/1 ซึ่งเป็นคลองสาธารณะประโยชน์ที่พลเมืองใช้ประโยชน์ร่วมกันในการสัญจรทางน้ำ อีกทั้งรัฐบาล โดยกรุงเทพมหานคร มีนโยบาย ไล่รื้อบ้านเรือนประชาชนริมคลองให้ออกไปจากแนวคลองเป็นจำนวนมาก โดยอ้างว่าชาวบ้านปลูกบ้านรุกล้ำแนวคลอง เป็นปัญหาและอุปสรรคในการระบายน้ำ และหรือการบริหารจัดการน้ำ แต่ทว่า

ในทางกลับกันสำนักการโยธากลับอนุญาตให้เอกชนทำการก่อสร้างสะพานข้ามคลองเปรมประชากรดังกล่าว ซึ่งการใช้อำนาจดังกล่าวเป็นการย้อนแย้งต่อนโยบายของรัฐบาลและกรุงเทพมหานคร การก่อสร้างที่ก่อให้เกิดเหตุเดือดร้อนต่อประชาชน ประชาชนจึงนำความพร้อมหลักฐานไปร้องเรียนต่อสำนักงานคณะกรรมการป้องกัน และปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ เพื่อเอาผิดผู้ที่เกี่ยวข้องและ ยื่นฟ้องกรุงเทพมหานคร ผู้อำนวยการโยธา ผู้อำนวยการสำการระบายน้ำ ผู้อำนวยการเขตสายไหม และอธิบดีกรมธนารักษ์ ต่อศาลปกครอง ใช้อำนาจโดยมีขอบด้วยกฎหมาย ละเลยการปฏิบัติหน้าที่และเลือกปฏิบัติ จากเหตุ กรุงเทพมหานครอนุญาตให้ผู้ประกอบการหมู่บ้านจัดสรรซื้อที่ดินสร้างสะพานข้ามคลอง จากขอยพหลโยธิน 54/1 ข้ามไปยังแปลงที่ดินของเอกชน ซึ่งกำลังถมดินพัฒนาเป็นหมู่บ้านจัดสรรขาย ทั้งๆ ที่พื้นที่ดังกล่าวมีทางออกในซอยประชานุกูล และซอยดวงมณี ที่มีสะพานข้ามคลองอื่นอยู่ใกล้ๆ ที่กรุงเทพมหานครสร้างไว้นานแล้วเพียง 100 เมตร และสะพานที่สร้างใหม่ไม่ก่อประโยชน์แก่ชาวบ้านในพื้นที่ดังกล่าว เพราะปลายสะพานด้านหนึ่งจ่อเข้าไปในโครงการหมู่บ้านจัดสรร ผู้ที่จะใช้สะพานดังกล่าวได้ คือ ผู้ที่จะมาซื้อโครงการหมู่บ้านจัดสรรอยู่อาศัยเท่านั้น (Online Manager, 2021) จากปัญหาดังกล่าว จำเป็นต้องหาทางออกด้วยกระบวนการไกล่เกลี่ยเพื่อการสมานฉันท์หรือการสานเสวนาเพื่อหาทางออกร่วมกัน เป็นแนวทางเครื่องมือสันติวิธีอย่างหนึ่งของการแก้ไขปัญหา หลักการไกล่เกลี่ยสำนักกระงับข้อพิพาท สำนักงานยุติธรรมได้ อธิบายเกี่ยวกับกระบวนการไกล่เกลี่ยไว้ดังนี้ (Dispute Settlement Office, Office of the Court of Justice, 2004) 1) ขั้นตอนก่อนการไกล่เกลี่ย ได้แก่ การพิจารณาแฟ้มข้อพิพาทและเตรียมคำกล่าวเปิดการไกล่เกลี่ยของผู้ไกล่เกลี่ย 2) การรวบรวมข้อมูลหรือเรื่องราวที่เกิดขึ้น 3) การกำหนดหัวข้อที่จะไกล่เกลี่ย 4) ทำให้การไกล่เกลี่ยเดินหน้าต่อไป 5) การสิ้นสุดการไกล่เกลี่ย อาจเนื่องมาจากการทำข้อตกลงระงับข้อพิพาททั้งปวงเป็นลายลักษณ์อักษรและมีการลงนามโดยคู่พิพาททุกฝ่าย ซึ่งก็สอดคล้องกับแนวทางการสานเสวนาเพื่อการรับฟังปัญหาและหาทางออกร่วมกัน กล่าวคือ ผู้ทำหน้าที่ประสานงานมีบทบาทสำคัญ เพื่อค้นหาผู้ที่เหมาะสมจะร่วมสนทนา เพื่อวัตถุประสงค์ร่วมกันอย่างใดอย่างหนึ่ง และคณะทำงานผู้ทำหน้าที่อำนวยความสะดวกจะต้องจัดสนทนาให้เป็นไปตามหลักการของกระบวนการอย่างมีประสิทธิภาพ กล่าวได้ว่า สานเสวนาเป็นการสนทนาที่ใช้สัมมาทิฐิของบุคคล ผู้สนทนามีความสุภาพและ ให้เกียรติในการรับฟังความคิดเห็นของบุคคลอื่นด้วยความจริงใจ สานเสวนาจึงเหมาะสม และหลักการแนวทางยังสอดคล้องกับการสื่อสารเพื่อสร้างความสมานฉันท์ กล่าวคือ 1) ผู้ส่งสาร ควรเป็นผู้ที่มีความรู้ในเรื่องที่จะสื่อสารเป็นอย่างดี ต้องมีทักษะในการสื่อสาร และเป็นผู้ที่มีความประพฤติดีเป็นแบบอย่างได้ 2) สาร การวางกลยุทธ์เกี่ยวกับเนื้อหาที่สำคัญก็คือ รูปแบบและเนื้อหาต้องเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต และมีประโยชน์ต่อผู้รับสาร 3) สื่อ สื่อบุคคลเป็นสื่อหลักที่ได้ผลดี เนื่องจากมีอิทธิพลต่อการโน้มน้าวใจ สื่อชุมชน เป็นสื่อที่กระจายข่าวได้อย่างทั่วถึง 4) ผู้รับสาร ผู้รับสารควรมีความรู้ ทักษะ และทัศนคติที่ดีต่อผู้ส่งสารและเนื้อหาสาร ก็จะทำให้การสื่อสารประสบความสำเร็จได้

สำหรับทางพระพุทธศาสนามีท่าทีต่อการลดข้อขัดแย้งไม่ให้เกิดความรุนแรง โดยไม่ให้เกิดแรงปะทะทางความคิด อารมณ์ โดยใช้ความรัก ความเมตตา เจรจาด้วยความเข้าใจ เอาใจเขามาใส่ใจเรา สร้างประสานสามัคคีให้เกิดกับชุมชน พระพุทธศาสนายอมรับได้ว่า “ความขัดแย้งเป็นธรรมชาติของมนุษย์และสังคม (Phramaha Hansa Dhammahāso, 2005) ปัจจัยที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งพระพุทธศาสนายอมรับว่าเกิดจากการทำงานร่วมกันระหว่างปัจจัยภายใน คือ กุศลมูล และอกุศลมูล รวมถึง ตัณหา มานะ และ ทิฏฐิ (Phra Dhampitaka (P.A.Payutto), 2010) ผนวกและปัจจัยภายนอก คือ ข้อเท็จจริง การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งต้องแก้ไขที่ต้นเหตุ โดยใช้กระบวนการตามหลักอริยสัจ 4 ไตรสิกขา สัมมาวาจา ปิยวาจา สาราณียธรรม เป็นต้น จะทำให้เกิดการพูดคุยสื่อสารและการไกล่เกลี่ยที่มีประสิทธิภาพ

จากมูลเหตุสำคัญดังกล่าว ทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาบริบท สภาพปัญหาและสาเหตุ ความขัดแย้งในการสร้างสะพานข้ามเข้าโรงเรียนนานาชาติฮาร์โรว์ เขตดอนเมือง กรุงเทพมหานคร และ กระบวนการไกล่เกลี่ยด้วยวิทยาการสมัยใหม่ และศึกษาหลักพุทธสันติวิธีที่เอื้อต่อการไกล่เกลี่ยและสร้าง สมานฉันท์กรณีการสร้างสะพานข้ามเข้าโรงเรียนนานาชาติฮาร์โรว์ เพื่อนำเสนอกระบวนการไกล่เกลี่ย เพื่อสร้างความสมานฉันท์โดยพุทธสันติ เพื่อจัดการความขัดแย้งและเชื่อมประสานสังคมให้เกิดการรับฟังและ ให้เกิดความสามัคคี โดยใช้หลักกระบวนการไกล่เกลี่ย การสานเสวนา การสื่อสาร ประกอบด้วยหลักพุทธธรรม ที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสสอนไว้ มาเป็นกรอบในการสร้างสันติสุขมุ่งสู่ความสามัคคีให้เกิดขึ้นในชุมชน ด้วยการ ทำประโยชน์ในการอยู่ร่วมกันในสังคมอันจะก่อให้เกิดความสมานฉันท์ ความสามัคคี ในชุมชนได้อย่างสันติสุข

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาวิเคราะห์สภาพปัญหา บริบท ความจำเป็น และแนวคิดทฤษฎีกระบวนการไกล่เกลี่ย ตามศาสตร์สมัยใหม่
2. เพื่อศึกษาวิเคราะห์หลักพุทธสันติวิธีที่เอื้อต่อกระบวนการไกล่เกลี่ยเพื่อสร้างความสมานฉันท์ โดยพุทธสันติวิธี
3. เพื่อนำเสนอกระบวนการไกล่เกลี่ยเพื่อสร้างความสมานฉันท์โดยพุทธสันติวิธี ศึกษากรณีสะพาน ข้ามเข้าโรงเรียนนานาชาติฮาร์โรว์ เขตดอนเมือง กรุงเทพมหานคร

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยได้วิจัยเรื่อง “กระบวนการไกล่เกลี่ยเพื่อสร้างความสมานฉันท์โดยพุทธสันติวิธี: ศึกษากรณี สะพานข้ามเข้าโรงเรียนนานาชาติฮาร์โรว์ เขตดอนเมือง กรุงเทพมหานคร” โดยดำเนินการตามการวิจัย ตามบันได 9 ขั้น ใช้กรอบวิธีดำเนินการตามวิจัยตามบันได 9 ขั้น ของหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสันติศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ประกอบด้วย

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาวิเคราะห์สภาพปัญหา บริบท ความจำเป็น ของบุคคล ชุมชน องค์กร และ สังคมก่อนดำเนินการ โดยผู้วิจัยได้ศึกษาสภาพปัญหาของพื้นที่ ความจำเป็นของของกระบวนการไกล่เกลี่ย ข้อพิพาทเพื่อสร้างความสมานฉันท์ โดยสอดคล้องกับอริยสัจโมเดลในประเด็นหัวข้อ “ทุกข์” ซึ่งเป็นประเด็น ปัญหาของกลุ่มเป้าหมายที่ผู้วิจัยจะศึกษาและพัฒนา มีการดำเนินการได้มาซึ่งข้อมูลผ่านการสัมภาษณ์ ขอคำแนะนำปรึกษาหรือกับหน่วยงานภาครัฐ เชิญผู้เกี่ยวข้องได้มารับฟังปัญหาและความต้องการ มีการ ลงพื้นที่สังเกต สอบถามพูดคุยสนทนา และสอบถามออนไลน์ ทั้งแบบกลุ่มและเดี่ยวกับบุคคลที่มีความ เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชน

ขั้นตอนที่ 2 ศึกษาวิเคราะห์แนวคิด ทฤษฎี และถอดแบบอย่างของความสำเร็จหรือกระบวนการ ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการพัฒนา โดยผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดทฤษฎีกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ตามศาสตร์สมัยใหม่ ประกอบด้วย แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับกระบวนการสนทนา การสื่อสารพูดคุยรับฟัง ปัญหา การ ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พุทธสันติวิธี โดยมีประชากรและกลุ่มตัวอย่างหรือผู้ให้ข้อมูลทั้งจากคนในพื้นที่ และนักวิชาการ การสร้างและพัฒนาเครื่องมือการวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย และการวิเคราะห์ข้อมูล

ขั้นตอนที่ 3 ศึกษาวิเคราะห์หลักพุทธสันติวิธีที่เอื้อต่อการพัฒนาโดยผู้วิจัยมุ่งศึกษาหลักอริยสัจ 4 ประกอบด้วย 1) ทุกข์ ขั้นปัญหา 2) สมุทัย ขั้นสาเหตุของปัญหา 3) นิโรธ ขั้นเป้าหมาย และ 4) มรรค ขั้นวิธีการ เป็นหลักพุทธสันติวิธีในการวิจัยในครั้งนี้ โดยมีหลักธรรมสนับสนุนในกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

โดยพุทธสันติวิธีคือ อกติ 4 และสันติสนทนารับฟัง ถือว่าหลักธรรมและแนวคิดทางพระพุทธศาสนาที่สนับสนุนที่เอื้อต่อกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยพุทธสันติวิธี

ขั้นตอนที่ 4 บูรณาการพุทธสันติวิธีกับศาสตร์สมัยใหม่ให้เหมาะสมกับสภาพปัญหา บริบท และความจำเป็น โดยผู้วิจัยได้มีการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ทรงคุณวุฒิที่เกี่ยวข้อง นักวิชาการ จัดเวทีสันติสนทนาเพื่อการรับฟังเพื่อหาทางออกและถักทอความสัมพันธ์ร่วมกันของคนในชุมชน อีกทั้งในช่วงก่อนที่ผู้วิจัยจะได้ศึกษาเล่าเรียนและในขณะกำลังศึกษาเล่าเรียนผู้วิจัยได้ลงพื้นที่เก็บข้อมูล พร้อมทั้งได้มีส่วนร่วมในกระบวนการไกล่เกลี่ย ซึ่งความขัดแย้งบางกรณีได้รับการแก้ไขปัญหาคือเป็นที่ยุติแล้ว บางกรณียังอยู่ในช่วงของการดำเนินการ ผู้วิจัยจึงนำข้อมูลมาต่อยอด ประมวลให้เป็นระบบขั้นตอนกระบวนการ ผนวกกับชุดแนวคิดจากการศึกษาเอกสาร ตำราทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยพุทธสันติวิธีสังเคราะห์ผ่านการบูรณาการตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

ขั้นตอนที่ 5 สร้างกระบวนการไกล่เกลี่ยโดยผู้วิจัยได้ร่างกระบวนการเพื่อนำไปวิพากษ์ ผู้วิจัยถอดบทเรียนการไกล่เกลี่ยของพื้นที่ในอดีตที่ได้เคยมีส่วนร่วม บูรณาการกับหลักการ แนวคิด และหลักธรรม พร้อมทั้งยกร่างเป็นแนวทางวิธีการการไกล่เกลี่ย และนำร่างสู่การสนทนากลุ่มเฉพาะจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อให้ผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้เชี่ยวชาญได้วิพากษ์ และรับรองกระบวนการไกล่เกลี่ยเพื่อสร้างความสมานฉันท์โดยพุทธสันติวิธี: ศึกษากรณีสะพานข้ามเข้าโรงเรียนนานาชาติฮาร์โรว์ เขตดอนเมือง กรุงเทพมหานคร

ขั้นตอนที่ 6 พัฒนากลุ่มเป้าหมาย ผู้วิจัยได้นำกระบวนการไกล่เกลี่ยเพื่อสร้างความสมานฉันท์โดยพุทธสันติวิธี: ศึกษากรณีสะพานข้ามเข้าโรงเรียนนานาชาติฮาร์โรว์ เขตดอนเมือง กรุงเทพมหานครลงสู่การพูดคุย สื่อสาร สนทนาแลกเปลี่ยนเพื่อหาทางออกของความขัดแย้ง มีการรับฟังอย่างตั้งใจเพื่อเข้าถึงความรู้สึก และสร้างความเข้าใจและไว้วางใจกันและกัน ผู้วิจัยมีการประเมินผลสอบถามย้อนกลับจากกระบวนการการไกล่เกลี่ยในอดีตในการนำไปใช้แก้ไขปัญหาคือ

ขั้นตอนที่ 7 ประเมินผลกระบวนการไกล่เกลี่ยเพื่อสร้างความสมานฉันท์โดยพุทธสันติวิธี ผู้วิจัยมีการประเมินผลความพึงพอใจก่อนและหลังกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทจากอดีต ประเมินผลพฤติกรรมและความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย พร้อมทั้งสะท้อนเทียบเคียงกับกรอบแนวทางโดยพุทธสันติวิธีที่ได้ศึกษาขณะปัจจุบัน สอบถามแลกเปลี่ยนความคิดเห็นประเมินผลถึงการนำหลักการแนวทางพุทธสันติวิธีไปบูรณาการใช้จริงในพื้นที่ ผู้วิจัยได้เป็นผู้นำหลักการแนวทางที่ศึกษาวิจัยไปใช้ผ่านการสัมภาษณ์ การพูดคุยสันติสนทนา การรับฟังด้วยความเข้าใจ การแลกเปลี่ยนมุมมอง การระดมสมองย้อนอดีต โดยยึดตามกรอบหลักการแนวทางการวิจัยที่ได้ศึกษาไว้

ขั้นตอนที่ 8 นำเสนอองค์ความรู้ใหม่ (Body of Knowledge) ผลลัพธ์ และสันตินวัตกรรม ผู้วิจัยนำเสนอองค์ความรู้ใหม่สร้างเป็น Model เพื่อเป็นแนวทางกระบวนการไกล่เกลี่ยเพื่อสร้างความสมานฉันท์โดยพุทธสันติวิธี

ขั้นตอนที่ 9 กระบวนการติดตาม รักษา และพัฒนาต่อยอดให้เกิดการพัฒนา โดยผู้วิจัยมีการติดต่อสอบถาม สร้างเครือข่ายกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยพุทธสันติวิธี มีการส่งเสริมพัฒนาต่อยอดเผยแพร่แนวคิดการเรียนรู้การไกล่เกลี่ยกับสถาบันเครือข่ายด้านการไกล่เกลี่ย มีโอกาสเข้าร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับหลักสูตรระดับต้น สู่วิทยาลัยระดับกลาง และหลักสูตรระดับสูงเพื่อการพัฒนาแนวคิดและวิธีการให้มีคุณภาพและเป็นที่ยอมรับยิ่งๆ ขึ้นไป

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่า ปัญหาความขัดแย้งกรณีสะพานข้ามเข้าโรงเรียนนานาชาติฮาร์โรว์ เขตดอนเมือง เมื่อกรุงเทพมหานคร เริ่มโครงการก่อสร้างเขื่อนคอนกรีตเสริมเหล็กคลองลาดพร้าวเป็นโครงการสำคัญของรัฐบาลในการป้องกันและแก้ไขปัญหาน้ำท่วมในพื้นที่กรุงเทพมหานคร ประชาชนในพื้นที่ริมคลองเปรมประชากร เขตดอนเมือง ได้รับความเดือดร้อนจากการก่อสร้างสะพานเขื่อนคอนกรีตเสริมเหล็กข้ามคลองเปรมประชากร บ้านเรือนประชาชนที่อยู่ในแนวพื้นที่โครงการทั้งหมด 10 ชุมชน พบปัญหาความขัดแย้งเกี่ยวกับการบุกรุกที่สาธารณะริมคลอง การสัญจรทางน้ำไม่สะดวก การไม่ยอมย้ายออก และการไม่ได้รับการชดเชยเยียวยาหรือเรียกร้องค่าชดเชยเยียวยาเพิ่มเติม ทั้งนี้ได้มีการรื้อย้ายบ้านเรือนคงเหลือ 37 หลัง ซึ่งสืบเนื่องจากประชาชนในชุมชนได้ยื่นฟ้องกรุงเทพมหานคร ผู้อำนวยการสำนักการโยธา ผู้อำนวยการสำรวจการระบายน้ำ ผู้อำนวยการเขตสายไหม และอธิบดีกรมธนารักษ์ ต่อศาลปกครอง ใช้อำนาจโดยมิชอบด้วยกฎหมาย ละเลยการปฏิบัติหน้าที่และเลือกปฏิบัติจึงมีการฟ้องร้องดำเนินคดีเกิดขึ้น การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วภายใต้คำว่า ความผันผวน ความไม่แน่นอน ความซับซ้อน ความคลุมเครือ ความสำเร็จในอดีตอาจจะไม่สามารถใช้ในปัจจุบันได้แล้ว ดังนั้น การใกล้เคียงจึงมีความจำเป็นที่ถูกนำมาช่วยแก้ไขความขัดแย้งในระยะเบื้องต้น ระยะกลางซึ่งได้แก้ไขปัญหามาเป็นที่ยุติได้บางส่วน และระยะสุดท้ายบางส่วนอยู่ในช่วงของการดำเนินการ ซึ่งผู้วิจัยก่อนศึกษาและขณะศึกษาเล่าเรียนได้มีส่วนร่วมในเหตุการณ์หรือกระบวนการใกล้เคียง

วัตถุประสงค์ที่ 2 พบว่า หลักพุทธสันติวิธีที่เอื้อต่อกระบวนการใกล้เคียงเพื่อสร้างความสมานฉันท์ โดยพุทธสันติวิธี คือ หลักอริยสัจ 4 กล่าวคือ ความรู้ในทุกข์ (ปัญหา) ความรู้ในทุกข์สมุทัย (สาเหตุ) ความรู้ในทุกข์นิโรธ (เป้าหมายความต้องการ) และความรู้ในทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา (ขั้นตอนวิธีการปฏิบัติ) (Thai Tripitakas: 19/1720/552) การประยุกต์อริยสัจ 4 ในการใกล้เคียงเพื่อสร้างความสมานฉันท์ ทั้งนี้เพราะข้อมูลของผู้มีส่วนได้เสียมีหลายภาคส่วน และเหตุการณ์ได้ผ่านการแก้ไขคลี่คลายปัญหามาได้ในระดับหนึ่งแล้ว ข้อมูล กระบวนการ วิธีการ ขั้นตอนต่างๆ ได้ถูกนำมาใช้ในการแก้ไขปัญหา การวิจัยจึงใช้ทั้งการถอดบทเรียนในอดีตและหลักการแนวคิดปัจจุบัน ดังนั้น หลักอริยสัจ 4 จึงเป็นการมองสำรวจสังเคราะห์ข้อมูลรอบด้านผ่านอริยสัจโมเดล ประกอบด้วย 1) ขั้นทุกข์ เป็นการวิเคราะห์ประเด็นความขัดแย้งว่า คู่กรณีมีความขัดแย้งในประเด็นใด 2) ขั้นสมุทัย เป็นการวิเคราะห์สาเหตุความขัดแย้งว่าสาเหตุที่แท้จริงที่อยู่ใต้ภูเขาน้ำแข็งคืออะไร เป็นการมองสาเหตุลึกๆ 3) ขั้นนิโรธ เป็นการวางเป้าหมายของการใกล้เคียงข้อพิพาท ต้องการผลลัพธ์ หาความต้องการที่แท้จริงของคู่ขัดแย้ง 4) ขั้นมรรค ใช้กระบวนการใกล้เคียงข้อพิพาทที่เน้นความต้องการที่แท้จริง สนับสนุนให้คู่ขัดแย้งมีความร่วมมือในการแก้ปัญหาของตนเองอย่างชนะไปด้วยกันด้วยความพึงพอใจ 5) ขั้นลตอคติ สุดท้ายทุกฝ่ายจะต้องลตอคติของตนเองของกลุ่มตนเอง ด้วยการยึดหลักความไม่ลำเอียง 4 ประการ คือ การสื่อสารพูดคุยสนทนาท่ามกลางความขัดแย้ง หรือในสถานการณ์ที่อ่อนไหวต่ออารมณ์และความคิด ต้องเป็นการพูดที่มีสติรอบครอบและฟังอย่างตั้งใจ คือ การพิจารณาไตร่ตรองคำพูดที่ได้ยิน ต้องเป็นนักฟังที่ดีหรือฟังอย่างตั้งใจ และเป็นการฟังที่ปราศจากอคติต่อข้อมูลที่เรากำลังฟังหรือผู้ที่กำลังพูดให้เราฟังอยู่ ไม่พยายามที่จะตัดสิน ไม่พยายามจะประเมินค่า ต้องทำหน้าที่เป็นผู้สังเกตอารมณ์ความรู้สึกของตนเองและผู้อื่นในขณะที่ได้ยินได้ฟัง ดังนั้น การทันต่อความรู้สึกจึงเป็นการป้องกันอคติก็จะสามารถเริ่มต้นตั้งวงคุยเพื่อคิดร่วมกันได้ หลักอคติ 4 คือ 1) ฉันทาคติ ฟังหรือการพูดต้องมีสติที่จะไม่ถูกครอบงำด้วยความชอบ ไม่ว่าเขาจะพูดหรือทำอะไร 2) โทสาคติ ฟังหรือการพูดต้องมีสติที่จะไม่ถูกครอบงำด้วยความเกลียดชัง 3) โมหาคติ ฟังหรือการพูดต้องมีสติที่จะไม่ถูกครอบงำด้วยข้อมูลเท็จ ไม่หลงเชื่อเขาและตัดสินใจผิดพลาด 4) ภยาคติ ฟังหรือการพูดต้องมีสติที่จะไม่ถูกครอบงำด้วยความกลัว

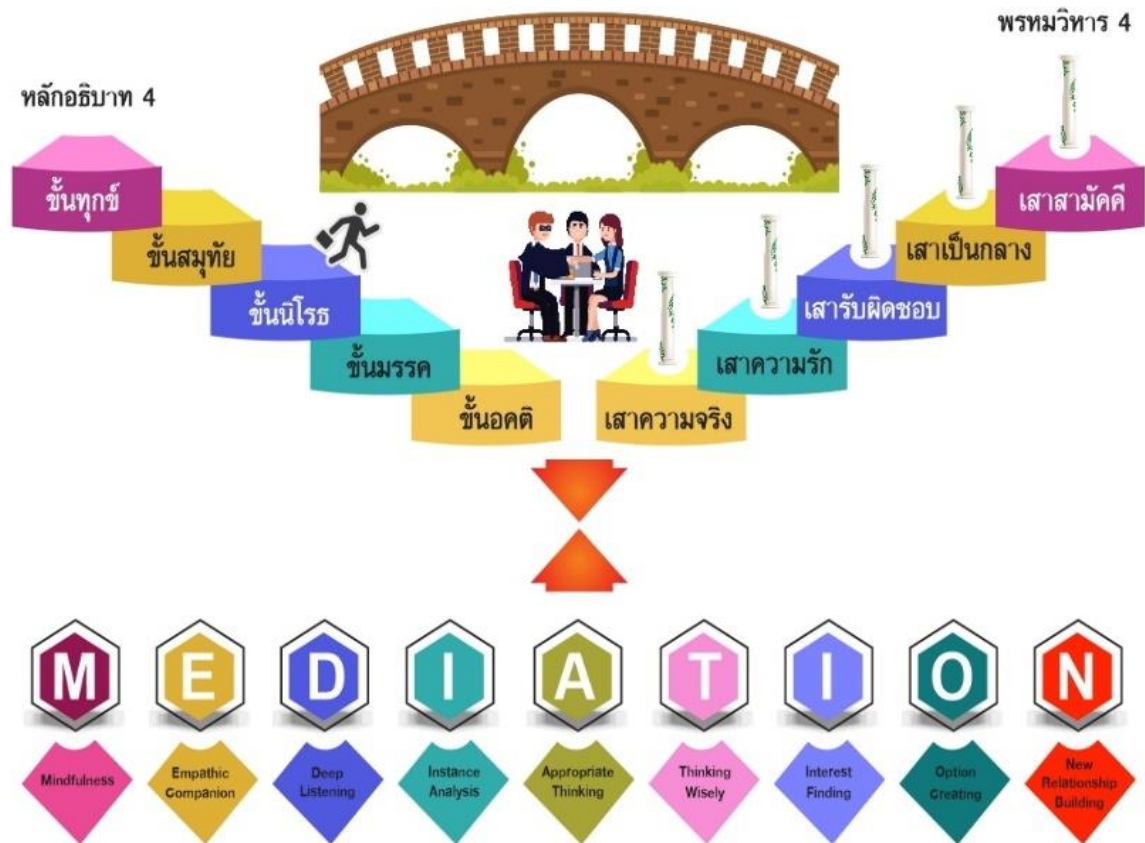
ต่อคำสั่งหรืออำนาจหรือเพราะความกลัวภัย (Thai Tripitakas: 21/17/29) หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการไกล่เกลี่ยโดยคนกลาง คือความไม่ลำเอียงหรือ ความเป็นกลางของผู้ไกล่เกลี่ยที่จะไม่ลำเอียง เป้าหมายการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเชิงพุทธ คือ ต้องแก้ความขัดแย้งที่อกุศลมูล อย่าให้อกุศลมูลเข้ามาปฏิสัมพันธ์ภายในจิตของตนและ คู่กรณี โดยต้องพยายามลดอกุศลมูล ที่เป็นตัวต้นเหตุ มานะ ทิฐิของคู่กรณี เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสมานฉันท์ร่วมมือร่วมใจพัฒนาชุมชนสังคม

นอกจากนี้ กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยพุทธสันติวิธีต้องใช้กระบวนการไกล่เกลี่ยตามแนวทางของบันได 9 ขั้นประกอบด้วย 1) Mindfulness สติให้พร้อมสรรพ 2) Empathic Companion ดับอารมณ์คู่กรณี 3) Deep Listening เน้นฟังลึกซึ้ง 4) Instance Analysis ตรึงให้อยู่ในประเด็น 5) Appropriate Thinking เชิญวิธีการให้สอดคล้อง 6) Thinking Wisely ปรับทัศนคติให้เทียบเท่า 7) Interest Finding ดึงเข้าสู่จุดสนใจ 8) Option Creating ให้ทางเลือกเพิ่ม และ 9) New Relationship Building เสริมสร้างความสัมพันธ์โดยหัวใจสุดท้ายคือ “คดีจบ ใจจบ” รักษาความสัมพันธ์ของคู่กรณีให้กลับมาดีเหมือนเดิมสามารถอยู่ร่วมกันได้ (Phrakrupalad Pannavorawat, 2023)

วัตถุประสงค์ที่ 3 พบว่า กระบวนการไกล่เกลี่ยเพื่อสร้างความสมานฉันท์โดยพุทธสันติวิธี ศึกษากรณีสะพานข้ามเข้าโรงเรียนนานาชาติฮาร์โรว์ เป็นเพียงการนำเสนอหลักการแนวคิดเพื่อการสร้างความปรองดองในกรอบของ 5 เสาหลักสู่การเจรจาไกล่เกลี่ย ซึ่งผู้วิจัยได้นำไปใช้ปฏิบัติบางส่วนในขณะลงพื้นที่สนทนาพูดคุยรับฟัง แลกเปลี่ยนมุมมอง และสะท้อนย้อนรอยเหตุการณ์เรื่องราวในอดีต โดยเน้นดึงคนมาคุยกันที่จะต้องไม่ผลักคนออกจากการมีส่วนร่วม ดึงคนเห็นต่างมาคุยกัน หาทางออกร่วมกัน แนวทางที่ควรปฏิบัติจากการสังเคราะห์กระบวนการวิจัยพบ 5 เสาหลักของการความสมานฉันท์ในการอยู่ร่วมกัน ประกอบด้วย 1) เสาความจริง ให้พูดความจริงแม้มันจะเจ็บปวด ความจริงย่อมชนะสรรพสิ่ง จงพูดความจริง ต้องบอกความจริงของความจริงไม่ใช่ความของความรู้สึก แต่ถ้าความรู้สึกสอดคล้องกับความจริงควรพูด ใส่ความจริงเข้าไปในความรู้สึก เราต้องการความจริง เราแยกไม่ออกว่าอะไรคือความจริง 2) เสาความรัก ความรักที่มีต่อกันไม่มีการคำทอ บอกความต้องการที่แท้จริง คำพูดต้องไม่บั่นทอนความเป็นมนุษย์ เราอยากคำพูดที่ประกอบด้วยความรัก เมตตาธรรมคำจูนโลก อยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข 3) เสารับผิดชอบ จงมีการรับผิดชอบร่วมกัน รับผิดชอบต่อลูกหลานอนาคตของลูกหลาน 4) เสาความเป็นกลาง กลางในกับกลางนอก กลางนอก คือ หาสองแบ่งผลประโยชน์ลงตัวถือว่ากลางเทียม อาจจะไม่ยั่งยืน ส่วนกลางในเป็นกลางที่ไม่ถูกความโลภ ความโกรธ ความหลงเข้าครอบงำภายในจิตใจ 5) เสาสามัคคี เป็นพลังของคนในสังคม ทุกคนจึงต้องมาร่วมกันเพื่อหาทางออก ดังตารางอธิบายต่อไปนี้

ตารางที่ 1 5 เสาหลักของการสร้างความสมานฉันท์โดยพุทธสันติวิธี

ศาสตร์สมัยใหม่	พุทธสันติวิธี	พุทธบูรณาการสมานฉันท์
เสาความจริง	ขั้นทุกข์ (วิเคราะห์ประเด็น ความขัดแย้ง)	กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเพื่อสร้างความสมานฉันท์จะต้องสามารถวิเคราะห์ประเด็นความขัดแย้งได้ กล่าวคือ ต้องพิจารณาข้อมูลที่เกี่ยวข้องถึงความคิดความต้องการของคู่กรณี ทำให้ถึงตัดสินใจแบบนั้นใจเขา ใจเรา ถ้าเป็นเราจะทำอะไร สาเหตุและปัญหาที่แท้จริงคืออะไร ข้อมูลแวดล้อมของคู่กรณี ค่านิยมความเชื่อ ผลกระทบที่เกิดจากความขัดแย้งเป็นประเด็นอะไร อย่างไร
เสาความรัก	ขั้นสมุทัย (วิเคราะห์สาเหตุ ความขัดแย้ง)	กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเพื่อสร้างความสมานฉันท์ต้องสามารถวิเคราะห์สาเหตุของความขัดแย้งที่เป็นสามารถที่อยู่ใต้อาณัติแห่งใจว่าจริงแล้ว ความขัดแย้งมีสาเหตุมาจากอะไร
เสารับผิดชอบ	ขั้นนิโรธ (วางเป้าหมายของ การไกล่เกลี่ยข้อ พิพาท)	กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเพื่อสร้างความสมานฉันท์ต้องมีเป้าหมายในการพูดคุยครั้งนี้ว่าจะต้องหาข้อยุติข้อขัดแย้ง กล่าวคือ พูดความจริงแล้วเราต้องฟังและกลั่นกรองความจริงให้ได้แล้วซึ่งน้ำหนักให้ได้ว่าตรงไหนยุติธรรมตรงไหนไม่ยุติธรรม รู้จักอธิบายให้เหตุผล ชี้คุณชี้โทษให้เห็นประจักษ์ถึงผลกระทบ โดยสองฝ่ายเป็นผู้ร่วมกันหาทางออกจากปัญหาด้วยตนเอง
เสาความเป็นกลาง	ขั้นมรรค (วิธีการของการ ไกล่เกลี่ยข้อ พิพาท)	กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเพื่อสร้างความสมานฉันท์ต้องมีวิธีการในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยใช้แนวทางของบันได 9 ขั้นในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเริ่มต้นจากการมีสติ และจบด้วยการรักษาความสัมพันธ์ กล่าวคือ ใจต้องนิ่งมีสติกันทุกฝ่าย แยกคนออกจากปัญหา แยกอารมณ์ออกจากเหตุผล การสร้างสติ ควบคุมความสงบก่อนแล้วค่อยพูดถึงปัญหา ลำดับขั้นตอนกระบวนการไกล่เกลี่ยผู้ไกล่เกลี่ยต้องแม่นยำชัดเจน คือ 1) ต้องมีการเปิดการไกล่เกลี่ย 2) ต้องมีการค้นหาความต้องการที่แท้จริง ต้องรู้ปัญหา (วิเคราะห์) หาทางออกของปัญหา (หาวิธีแก้)
เสาสამัคคี	ขั้นลตอคติ (สานสัมพันธ์เพื่อ การอยู่ร่วมกัน ถ้อยคนละก้าว)	กระบวนการไกล่เกลี่ยเพื่อสร้างความสมานฉันท์โดยพุทธสันติวิธี: ศึกษากรณีสะพานข้ามเข้าโรงเรียนนานาชาติฮาร์โรว์ เขตดอนเมือง กรุงเทพมหานคร จะต้องนำไปสู่ความสามัคคีในการอยู่ร่วมกันผ่านการลตอคติของแต่ละฝ่ายเพื่อสร้างบรรยากาศในการพูดคุยหาทางออกร่วมกันอย่างสร้างสรรค์ ต้องการยอมรับและตกลงเป็นแนวทางปฏิบัติร่วมกัน ข้อตกลงต้องมีความชัดเจน และต้องเข้าใจให้ตรงกัน ประเด็นความต้องการครบถ้วน มีเงื่อนไข มีรายละเอียดของระยะเวลา สถานที่ บุคคลและยืนยันเจตจำนงของทั้งสองฝ่าย

Picture 1: 9-step Mediation Process to Create Reconciliation
Using Buddhist Peaceful Methods

องค์ความรู้ใหม่

จากการค้นพบผลวิจัยกระบวนการไกล่เกลี่ยเพื่อสร้างความสมานฉันท์โดยพุทธสันติวิธี: ศึกษากรณีสะพานข้ามเข้าโรงเรียนนานาชาติฮาร์โรว์ เขตดอนเมือง กรุงเทพมหานคร ผู้วิจัยได้พบองค์ความรู้ใหม่ที่เกิดจากกระบวนการวิจัยที่ผ่านมา ผู้วิจัยพบว่าปัจจัยหรือองค์ประกอบที่ทำให้กระบวนการไกล่เกลี่ยวิธีพุทธประสบความสำเร็จ ดังนี้

Picture 2: Guidelines and Goals of the Mediation Process for Peace

สันติภายนอก

1. การเตรียมการ: ข้อมูล สถานที่ บุคคล ผู้ไกล่เกลี่ยต้องพิจารณาข้อมูลที่สะท้อนถึงความคิดความต้องการของคู่กรณี ทำไม่ถึงตัดสินใจแบบนั้น ใจเขา ใจเรา ถ้าเป็นเราจะทำอะไร สาเหตุและปัญหาที่แท้จริงคืออะไร ข้อมูลแวดล้อมของคู่กรณี ค่านิยมความเชื่อ เป็นต้น ถ้าเรามีข้อมูลที่มากพอ จะช่วยยุติ แก้ไขปัญหา หรือมีวิธีการพูดคุยอย่างสันติได้หลากหลายแนวทางให้เลือก

2. การสร้างความสัมพันธ์: กระบวนการ ท่าที พฤติกรรม ภาวะความขัดแย้ง ใจต้องนิ่งมีสติกันทุกฝ่าย แยกคนออกจากปัญหา แยกอารมณ์ออกจากเหตุผล การสร้างสติ ควบคุมความสงบก่อนแล้วค่อยพูดถึงปัญหา ลำดับขั้นตอนกระบวนการไกล่เกลี่ยผู้ไกล่เกลี่ยต้องแม่นยำชัดเจน คือ 1) ต้องมีการเปิดการไกล่เกลี่ย 2) ต้องมีการค้นหาความต้องการที่แท้จริง ต้องรู้ปัญหา (วิเคราะห์) หาทางออกของปัญหา (หาวิธีแก้) จะต้องทราบปัญหาของทั้ง 2 ฝ่าย วิเคราะห์ความต้องการที่แท้จริง ไม่ชี้นำ

3. การเจรจา: การชี้แจง เหตุผล ความจำเป็น ต้องรู้จักพูด รู้จักฟัง รู้จักซักถาม ทวนถาม จับประเด็นให้เป็น พยายามให้ทุกคนพูดความจริงแล้วเราต้องฟังและกลั่นกรองความจริงให้ได้ แล้วพิจารณาให้ได้ว่าข้อมูลประเด็นไหนที่ไม่ยุติธรรม รู้จักอธิบายชี้แจงให้เหตุผลเพื่อให้เกิดความเข้าใจ ชี้คุณชี้โทษชี้ให้เห็นประจักษ์ถึงผลกระทบต่องานและสถานะทางเศรษฐกิจ การเจรจาต้องไม่เร่งรีบ มีการแยกเจรจาที่ละฝ่ายเพื่อให้ทุกฝ่ายได้ทราบความต้องการที่แท้จริงของตนเองและของคู่กรณี เป็นต้น

สันติภายใน

4. **การสร้างความสัมพันธ์:** การโอนอ่อน การยอมรับ การเห็นใจ การดื่บอารมณ์ สร้างบรรยากาศแห่งการฟัง การรับรู้ความรู้สึกของแต่ละฝ่ายร่วมกัน การยอมรับข้อจำกัดหรือความจำเป็น เป็นผู้รับฟังเป็นผู้ฟังที่ดี ไม่พูดไขว้ไขว่ ค้นหาประเด็นข้อพิพาทและความต้องการที่แท้จริงของคู่พิพาทร่วมกัน การร่วมกันแก้ปัญหาในประเด็นพิพาท การให้โอกาสคู่ความได้ชี้แจงความต้องการและข้อเสนอแนะ

5. **การเจรจา:** การบอกความต้องการ การช่วยเหลือ เมื่อทุกฝ่ายเข้าใจในข้อมูลที่รอบด้านจากทุกฝ่ายแล้ว สิ่งที่เขาไม่ได้คือ การบอกความต้องการและความจำเป็นในระดับที่แต่ละฝ่ายยอมรับได้ การช่วยกันหาแนวทาง การยอมให้หรือยอมถอยคนละก้าวเพื่อให้ทุกฝ่ายไปกันได้ นอกจากนี้ผู้ไกล่เกลี่ยต้องสร้างหรือรื้อฟื้นความสัมพันธ์ที่ดี กล่าวนำพาร้องขอความช่วยเหลือจากอีกฝ่าย การเปิดโอกาสการขอโอกาส การนำพาไปสู่การขอโทษ การให้อภัยหรือได้พูดอะไรที่ค้างคาใจ การให้อภัยซึ่งกันและกัน

6. **การทวนบันทึก:** ความชัดเจน ความเชื่อมั่น โปร่งใส เป้าหมายการไกล่เกลี่ย คือ ความต้องการได้รับการยอมรับและตกลงเป็นแนวทางปฏิบัติร่วมกัน ข้อตกลงต้องมีความชัดเจน และต้องเข้าใจให้ตรงกัน ผู้ไกล่เกลี่ยต้องทวนถามประเด็นความต้องการว่าครบถ้วนหรือไม่ มีเงื่อนไข มีรายละเอียดของระยะเวลา สถานที่ บุคคล สัตว์สวนหรือขั้นตอนหลักฐานอะไรอื่นอีกหรือไม่

7. **ข้อตกลง:** การยินยอม กติกา เงื่อนไข พันธะผูกพัน การทำข้อตกลงเป็นลายลักษณ์อักษร จำเป็นต้องทำ เพื่อเป็นเครื่องยืนยันเจตจำนงของทั้งสองฝ่าย การยุติคดี เป็นการทำสัญญาประนีประนอมยอมความ การถอนฟ้อง เป็นหลักฐานว่าคู่ความทั้งสองฝ่ายยินยอมสมัครใจที่จะยุติปัญหา เป็นข้ออ้างเพื่อทำข้อตกลงร่วมกันที่จะปฏิบัติตามข้อตกลงนั้น

อภิปรายผลการวิจัย

ผลจากการวิจัยจากวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 สภาพปัญหา บริบท ความจำเป็น และแนวคิดทฤษฎีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พบว่า ประชาชนในพื้นที่ริมคลองเปรมประชากร ได้รับความเดือดร้อนจากการก่อสร้างสะพานเชื่อมคอนกรีตเสริมเหล็กข้ามคลองเปรมประชากร มีชาวบ้านรูกล้ำแนวคลอง และอุปสรรคในการระบายน้ำ การตอกตอม่อหรือเสาสะพานขัดขวางการไหลของน้ำและเป็นอุปสรรคต่อการไหลและสัญจรทางน้ำของประชาชน แนวสะพานต่ำเตี้ยติดน้ำเกินไป ไม่สามารถสัญจรลอดผ่านไปได้ จึงมีการฟ้องร้องและไกล่เกลี่ยเพื่อหาทางออกร่วมกันระหว่างหน่วยงานภาครัฐและประชาชน สอดคล้องกับบทความวิจัยของ จินตนา ยูนิพันธ์ และ ลิลิต ศรีทรัพย์นันต์ (Unipan and Sritrapanan, 1999) ที่ได้ประมวลเสนอประเด็นสาเหตุของความขัดแย้งไว้ว่า ความขัดแย้งเกิดจากเหตุปัจจัย คือ 1) ความขัดแย้งด้านข้อมูล (Data Conflict) 2) ผลประโยชน์และความต้องการ (Interest Conflict) 3) ความสัมพันธ์ (Relationship Conflict) 4) โครงสร้าง (Structural Conflict) และ 5) ค่านิยม (Value Conflict) สอดคล้องกับ สมภาคย์ ตระการกุลพันธ์ (Trakankunphan, 2009) ที่ได้ทำรายงานวิจัยเรื่อง ขั้นตอนการประนีประนอมในกระบวนการยุติธรรม พบว่า กระบวนการประนีประนอมต้องสร้างความมั่นใจในระบบเพื่อสร้างความเชื่อมั่นให้กับคู่ความได้ น่าเชื่อถือ มีศรัทธาวิเคราะห์คดีข้อมูลล่วงหน้า มีความเป็นกลาง เป็นต้น และ สอดคล้องกับ พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (Phramaha Hansa Dhammahāso, 2013) ได้เสนอแนวคิดไว้ในหนังสือหลักศาสนากับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทไว้ว่า หน้าที่สำคัญของนักเจรจาไกล่เกลี่ยคือการนำเสนอทางเลือกให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์และความต้องการของคู่กรณี แสวงหาคำตอบว่า ความขัดแย้งเกิดจากอะไร นำไปสู่อะไร เราควรมีท่าทีรวมถึงการแสวงหาทางออก หรือหาเครื่องมือเพื่อนำไปจัดการความขัดแย้งให้ถูกต้องตามหลัก เหตุ ผล ตนประมาณ กาล บุคคล และชุมชนอย่างไร

ผลจากการวิจัยจากวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 หลักพุทธสันติวิธีที่เอื้อต่อกระบวนการการไกล่เกลี่ยเพื่อสร้างความสมานฉันท์ พบว่า หลักอริยสัจ 4 ประกอบด้วย 1) ทุกข์ ผลลัพธ์ที่ปรากฏความทุกข์ 2) สมุทัย สาเหตุแห่งความทุกข์ 3) นิโรธ เป้าหมายความพ้นทุกข์ 4) มรรค ข้อปฏิบัติให้ถึงซึ่งการดับทุกข์ พร้อมทั้งปราศจากความลำเอียงอคติ มุ่งแก้ไขปัญหาดับอกุศล คือ ตัณหา มานะ ทิฐิ ของคู่พิพาท สอดคล้องกับ พระไพศาล วิสาโล (Phra Paisan Wisalo, 2013) ที่ได้เสนอหลักการในหนังสือการไกล่เกลี่ยแบบพุทธไว้ว่า บทบาทสำคัญของผู้ไกล่เกลี่ยคือการลดอคติในคู่กรณี ไม่ว่าจะเป็นโทสะ โลภะ หรือโมหะ และวิธีการกระตุ้นและวิธีที่จะช่วยลดอคติได้ดีที่สุดคือ การกระตุ้นให้คิด ไกล่เกลี่ยควรทำหน้าที่เหมือนนักข่าว ตั้งคำถามให้คู่กรณีตระหนักว่าข้อเรียกร้องของตนเองนั้นบางครั้งก็มากเกินไป การตั้งคำถาม การตั้งคำถามเป็นเครื่องมือสำคัญมากสำหรับผู้ไกล่เกลี่ย...คำถามควรจะเป็นคำถามเปิดไม่ใช่คำถามปิด สอดคล้องกับสุภาพรณ เพิ่มพูน (Permpool, 2014) ที่ได้วิจัยเรื่องรูปแบบการเจรจาไกล่เกลี่ยคดีข้อพิพาทเชิงพุทธบูรณาการไว้ว่าหลักการไกล่เกลี่ยคดีข้อพิพาทตามหลักธรรม คือ หลักอคติ 4 พรหมวิหาร 4 วชิรสุจริต 4 มรรคมิองค์ 8 สาราณียธรรม 6 และหลักธรรมสำหรับค้นหาความจริงอันไปสู่การไกล่เกลี่ยอย่างมีประสิทธิภาพ คือ อริยสัจ 4 และ สอดคล้องกับ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต) (Phra Brahmagunabhorn (P.A. Payutto), 2008) ที่ได้กล่าวไว้ในหนังสือพจนานุกรมพุทธศาสตร์ว่า พรหมวิหารธรรม หมายถึง คุณธรรมสำหรับผู้ใหญ่ นักปกครองหรือผู้บริหาร 4 ประการ ได้แก่ 1) เมตตา คือ ความรักปรารถนาดีอยากให้เขามีความสุข 2) กรุณา คือ ความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์ 3) มุทิตา คือ ความยินดีในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข 4) อุเบกขา คือ ความวางใจเป็นกลาง ไม่เอนเอียงด้วยรักและชัง

ผลจากการวิจัยจากวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 กระบวนการไกล่เกลี่ยเพื่อสร้างความสมานฉันท์โดยพุทธสันติวิธี ศึกษากรณีสะพานข้ามเข้าโรงเรียนนานาชาติฮาร์โรว์ เขตดอนเมือง กรุงเทพมหานคร พบว่า หลักการสร้างความปลอดภัยในกรอบของห้าเสาหลักสู่การเจรจาไกล่เกลี่ย โดยต้องดึงคนมาคุยกันต้องไม่ผลักคนออกจากการมีส่วนร่วม หาทางออกร่วมกัน 5 เสาหลัก ได้แก่ 1) เสาความจริง 2) เสาความรัก 3) เสารับผิดชอบ 4) เสาความเป็นกลาง 5) เสาสามัคคี และมีกระบวนการไกล่เกลี่ยตามแนวทางของบันได 9 ขั้น 1) สติให้พร้อมสรรพ 2) ดับอารมณ์คู่กรณี 3) เน้นฟังลึกซึ้ง 4) ตรึงให้อยู่ในประเด็น 5) เชิญวิธีการให้สอดคล้อง 6) ปรับทัศนคติให้เทียบเท่า 7) ดึงเข้าสู่จุดสนใจ 8) ให้ทางเลือกเพิ่ม และ 9) เสริมสร้างความสัมพันธ์ สอดคล้องกับแนวคิดของสำนักงานศาลยุติธรรม ที่ระบุไว้ในคู่มือการระงับข้อพิพาทสำหรับประชาชนไว้ว่า การระงับข้อพิพาทด้วยการไกล่เกลี่ยมีเป้าหมายเพื่อให้การดำเนินคดีเสร็จสิ้นไปได้ด้วยความรวดเร็วและประหยัดเวลา ระงับความขัดแย้งลงด้วยความพอใจของคู่ความ รักษาสัมพันธภาพที่ดีโดยให้ทุกฝ่ายต้องสมัครใจเข้าสู่ระบบไกล่เกลี่ย คู่ความเกิดความพอใจแล้วตกลงระงับข้อพิพาทกัน ผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยที่เป็นกลางไม่มีอำนาจหน้าที่โดยตรงในการตัดสินใจ ให้ความช่วยเหลือ ให้ความรู้ความชำนาญกับคู่กรณีเพื่อหาทางออกร่วมกัน เนื้อหา ความต้องการ (Dispute Settlement Office, Office of the Court of Justice, 2004) สอดคล้องกับ ศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท กรมบังคับคดี (Mediation Center Department of Good Enforcement, 2015) ที่ได้ระบุในคู่มือการปฏิบัติงานไกล่เกลี่ยขั้นบังคับคดีในขั้นตอนของการไกล่เกลี่ยไว้ว่า ผู้ไกล่เกลี่ยจะต้องศึกษาข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับคดีก่อน เริ่มการประชุมไกล่เกลี่ยโดยผู้ไกล่เกลี่ยกล่าวเปิดการไกล่เกลี่ย ด้วยการแนะนำตัวเองและสร้างบรรยากาศในการเจรจา ตลอดจนชี้แจงถึงบทบาทหน้าที่ของผู้ไกล่เกลี่ยและอธิบายขั้นตอนกระบวนการ รวมถึงกติกาการยาต่าง ๆ ในการเจรจาให้คู่กรณีทราบ การค้นหาความต้องการแท้จริงของคู่กรณี ผู้ไกล่เกลี่ยต้องค้นหาความต้องการที่แท้จริงของคู่กรณีจากข้อมูลและข้อเท็จจริงที่ได้รับ ซึ่งอาจเป็นการเจรจาร่วมกันทุกฝ่าย หรือประชุมแบบแยกเจรจาทีละฝ่ายก็ได้ การหาทางแก้ไขปัญหาคความขัดแย้ง ผู้ไกล่เกลี่ยมีหน้าที่ลดประเด็นข้อขัดแย้ง และเสนอทางออกในการยุติข้อขัดแย้งให้แก่คู่กรณี

สรุป

กระบวนการไกล่เกลี่ยเพื่อสร้างความสมานฉันท์โดยหลักการภาพรวมแล้วใช้หลัก 5 เสาหลัก สู่การสร้างสมานฉันท์โดยพุทธสันติวิธี คือ เสาความจริง ร่วมกันแสวงหาความจริง แยกข้อมูลข้อเท็จจริงออกจากอารมณ์ความรู้สึก เสาความรัก มุ่งสร้างความรัก ความสุข ความปรารถนาดีต่อกัน พุทสนทนาหรือมีท่าทีเป็นมิตรเกื้อกูลให้แบ่งปันโอกาสต่อกัน เสารับผิดชอบ การร่วมกันคิด ความกันวางแผน และร่วมมือกันปฏิบัติ เสาความเป็นกลางถูกต้องเหมาะสมกับเกณฑ์กฎแนวทางปฏิบัติที่เป็นมาตรฐานและสภาพบริบทสังคมที่เป็นอยู่ ไม่ถืออคติ ลดความโลภ ความโกรธ ความหลง และเสาสამัคคี คือการให้ความร่วมมือยินยอมพร้อมใจกัน ทั้งนี้ยังมีขั้นตอนในหาทางออกโดยยึดขึ้นทุกข้อวิเคราะห์ประเด็นความขัดแย้ง ขึ้นสมุทัยวิเคราะห์สาเหตุความขัดแย้ง ขึ้นนิโรธวางเป้าหมายทางออก ขึ้นมรรควิธีการของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท และขึ้นลดอคติ ซึ่ง กระบวนการดังกล่าวจะนำไปสู่สันติสุข สามารถรื้อฟื้นความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน เกิดการเจรจาอย่างเป็นมิตร มีท่าทีการโอนอ่อนผ่อนตาม เกิดการยอมรับ การเห็นใจ พร้อมทั้งสนองตอบต่อความต้องการของแต่ละฝ่าย พร้อมทั้งได้มีการให้การช่วยเหลือที่มีเป้าหมายและมีความชัดเจน โดยมีหลักฐานข้อตกลงที่มีการยินยอมในเงื่อนไขพันธะผูกพันที่ทุกฝ่ายยินยอมร่วมกัน

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิเคราะห์ “กระบวนการไกล่เกลี่ยเพื่อสร้างความสมานฉันท์โดยพุทธสันติวิธี: ศึกษากรณีสะพานข้ามเข้าโรงเรียนนานาชาติฮาร์โรว์ เขตดอนเมือง กรุงเทพมหานคร” ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

จากข้อค้นพบแนวทางกระบวนการไกล่เกลี่ยเพื่อสร้างความสมานฉันท์โดยพุทธสันติวิธี ด้วยหลัก 5 คือ เสาความจริง เสาความรัก เสารับผิดชอบ เสาความเป็นกลาง เสาสามัคคี ภายใต้กรอบการไกล่เกลี่ยโดยยึดหลักอริยสัจ 4 และขั้นตอนการกระบวนการไกล่เกลี่ย 9 ขั้นตอนเพื่อสร้างความสมานฉันท์ ผู้วิจัยเห็นว่าการไกล่เกลี่ยเป็นทางออกที่ดีในการแก้ไขปัญหาของชุมชน จึงควรส่งเสริมให้เกิดค่านิยมนำการไกล่เกลี่ยไปใช้ในหลายๆ องค์กร ไม่ว่าจะเป็นสถานหน่วยงานราชการ เช่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ควรมีผู้ไกล่เกลี่ยที่ผ่านการอบรมให้มาก เพื่อให้สามารถแก้ไขปัญหาของชุมชนได้ทันทั่วถึง และสถานศึกษาที่เป็นโรงเรียน หรือระดับมหาวิทยาลัยก็ควรมีศูนย์ไกล่เกลี่ยในสถานศึกษา เพราะเด็กหรือเยาวชนมีการทะเลาะวิวาทกันบ่อยครั้ง การไกล่เกลี่ยระดับข้อพิพาทจะช่วยลดความเสียหายที่เกิดจากความขัดแย้งไม่ให้เป็นปมฝังใจได้เป็นอย่างดี

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการวิจัยเรื่อง การพัฒนาอบรมผู้ไกล่เกลี่ยประจำชุมชนด้วยระบบออนไลน์อย่างมีประสิทธิภาพ เนื่องด้วยในบางสถานการณ์คู่พิพาทมีหลายกลุ่ม หลายคณะ ซึ่งบางท่านอาจไม่สามารถเดินทางมาร่วมการเจรจาได้ จึงจำเป็นต้องใช้ระบบออนไลน์เพื่อแก้ไขปัญหาความไม่พร้อมในการเดินทางของคู่กรณีพิพาท

2.2 ควรมีการวิจัยเรื่อง การสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพของผู้ไกล่เกลี่ย เนื่องด้วยผู้ไกล่เกลี่ยจำเป็นต้องพูดอธิบายทำความเข้าใจต่อคู่พิพาท แต่ทั้งนี้ก็ต้องเป็นผู้ที่ฟังเป็น เป็นผู้ฟังที่ดี รู้จักวิธีเทคนิคการจับประเด็น รู้จักทวนถาม เป็นต้น เป็นการผลักดัน ต่อยอดงานวิจัยด้านการสื่อสารที่มีอยู่แล้วไปให้กับผู้ไกล่เกลี่ย ซึ่งจำเป็นต้องผ่านการฝึกทักษะการสื่อสารดังกล่าว จึงควรวิจัยในประเด็นนี้เพื่อเป็นคู่มือแนวทางการศึกษาของผู้ไกล่เกลี่ย

References

- Dispute Settlement Office, Office of the Court of Justice. (2004). *Mediation Guidebook*. Bangkok: Court of Justice.
- Dispute Settlement Office, Office of the Court of Justice. (2004). *Dispute Resolution Handbook for the People*. Bangkok: Printing House, Jirarat Printing Ltd., Part.
- Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (1996). *Thai Tripitakas*. Bangkok: MCU Press.
- Mediation Center Department of Good Enforcement. (2015). *Regulations of the Legal Execution Department on Mediation of Disputes, 2015*. No 1. Manual for the Execution of Mediation. Training Documents for Staff at the Mediation Center between 3-15 December 2015. At A-One the Royal Cruise Hotel Pattaya, Chonburi Province.
- Online Manager. (2021). "Srisuwan" Leads the Community along Lat Phrao Canal to sue Bangkok Encourages Village Capitalists to Build a Bridge over a Canal. Retrieved September 1, 2021, from <https://mgronline.com/politics/detail/9630000065862>
- Permpool, S. (2014). *The Model of the Buddhist Integrated Mediation: The Alternative Dispute Resolution Office of the Judiciary*. (Doctoral Dissertation). Mahachulalongkornrajavidyalaya University. Ayutthaya.
- Phra Brahmaganabhorn (P.A. Payutto). (2008). *Buddhist Dictionary. Dharma Edition*. (16th ed.). Bangkok: S.R. Printing Mass Products Co., Ltd.
- Phra Dhampitaka (P.A. Payutto). (2003). *Crumble Conflict*. Bangkok. Saha Thammik.
- _____. (2010). *Buddhist Dictionary*. (Compiled Version). Bangkok: Sahathamika Company Limited.
- Phra Paisan Wisalo. (2013). *Buddhist Mediation in Religious Principles and Dispute Mediation, Version 1.2*. Alternative Dispute Resolution Center. Dispute Settlement Office, Office of the Court of Justice. Bangkok: Active Print Co., Ltd.
- Phrakrupalad Pannavorawat. (2023). Subject of Research Methods (Handout (PPT). Peace Studies Program. Interview. June 25.
- Phramaha Hansa Dhammahāso. (2005). *A Pattern of Conflict Management by Buddhist Peaceful Means: A Critical Study of Mae Ta Chang Watershed Chiang Mai*. (Doctoral Dissertation). Mahachulalongkornrajavidyalaya University. Ayutthaya.
- Phramaha Hansa Dhammahāso. (2013). *Religious Principles and Mediation: A Solution to the Sustainably Problem*. Bangkok: Thana Place Company Limited.
- Trakankunphan, S. (2009). *The Process of Mediation in the Justice Process*. Course of Senior Justice Administration (Bor Yor Sor). Bangkok: Class 12, College of Justice, Office of the Court of Justice.
- Unipan, J., & Sritrapanan, L. (1999). Nursing Education Management and Graduate Quality. *The Journal of Boromarajonani College of Nursing, Suphanburi*, 1(11), 33-37.